

Araştırma Makalesi/Research Article

BİR KUR'AN FALI ÖRNEĞİ: HÂZÂ KİTÂBU FÂL-I KUR'ÂN-I 'AZÎM BUDUR*

An Example of Quranic Falname: Hâzâ Kitâbu Fâl-ı Kur'ân-ı 'Azîm Budur

Dr. Öğr. Üyesi Merve BÜYÜKADA

Bayburt Üniversitesi
İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
mervebykada@gmail.com
Bayburt/TÜRKİYE

ORCID

Geliş Tarihi / Received Date: 09.02.2025
Kabul Tarihi / Accepted Date: 17.03.2025
Yayın Tarihi / Published Date: 30.04.2025

Atıf/Citation

Büyükada, Merve. "Bir Kur'an Fali Örneği: Hâzâ Kitâbu Fâl-ı Kur'ân-ı 'Azîm Budur". *Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi [Journal of Academic Literature]* 11/22 (Bahar 2025), 173-191.

10.28981/hikmet.1636169

Hakem Değerlendirmesi:

İki Dış Hakem / Çift Taraflı Kör Hakem

Çıkar Çatışması:

Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek:

Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Benzerlik Taraması:

Bu makale turnitin programında taranmıştır.

Etik beyan:

Bu çalışmanın hazırlanması sürecinde etik ilkelere uyulmuştur.

Lisans:

CC BY-NC 4.0

Yayımlanan makalelerde Araştırma ve Yayın Etiğine riayet edilmiş; COPE (Committee on Publication Ethics)'un Editör ve Yazarlar için yayımlanmış olduğu uluslararası standartlar dikkate alınmıştır.

* Bu çalışma, 7. Uluslararası Sosyal Bilimler Sempozyumunda (13-15 Aralık 2024, İstanbul) "özet bildirisi" olarak sunulmuştur.

ÖZ

Türklerde fal bakma geleneği İslamiyet öncesi dönemde başlayıp günümüze kadar devam etmiş ve yüzyıllar içinde birçok metot kullanılmıştır. Bunun sonucu olarak farklı muhtevalardan oluşan manzum, mensur ya da manzum-mensur karışık pek çok "falname" kaleme alınmıştır. Sayıları henüz tespit edilememiş olan bu türün örnekleri çeşitli kütüphanelerde muhtelif yazma eserler içinde yer almaktadır. Millî Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu 06 Mil Yz A 1881/6 numarada kayıtlı "Hâzâ Kitâbu Fâl-ı Kur'ân-ı 'Azîm Budur" başlıklı falname de bunlardan biridir. Mensur bir Kur'an fali olan metin 169 varaklık bir mecmuanın 131b-135b sayfaları arasındadır. İstinsah tarihi 1205/1790-91'dir. Müstensihi Osmân İbn-i Halîl'dir. Kur'an falında ilk olarak tefeül edecek kişinin riayet etmesi gereken hususlar verilmiştir. Daha sonra -sırasıyla- yirmi dokuz harf, farklı surelerden seçilmiş ayetlere dayandırılmış ve devamında harfler tevîl edilmiştir. Harf grubunu yorumlayan bir falname örneği olan metinde, tevillerin genellikle müspet bir duruma işaret ettiği görülmüştür. Ancak bunun yanında menfi veya müspet ile menfi durumun birlikte verildiği ifadeler de bulunmaktadır. Bu çalışmada Kur'an falının çeşitli özelliklerine değinilmiş ve ardından metin Latin harflerine aktararak araştırmacıların istifadesine sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Fal, Tefeül, Falname, Kur'an Fali.

ABSTRACT

The Turks have engaged in the practice of fortune telling (fal) long before they adopted Islam, devising a myriad of methods over the centuries to do so. They even developed a whole literary genre around it, either prose and poetry, called falname (literally, fortune telling letters) during the Ottoman era. Turkologists still don't know the exact number of falname that were written, however numerous examples have survived into the present day, and are kept in numerous libraries across Turkey and beyond, usually in manuscript sections. One such an example is 06 Mil Yz A 1881/6 or "Hâzâ Kitâbu Fâl-ı Kur'ân-ı 'Azîm Budur" (pages 131b-135b), from a 169 -folio mejmua journal currently housed at the Turkish National Library's Manuscript Collection. A Quranic prose falname, we believe it was written sometime around 1205 AH (1790-91 AD). The copyist is Osmân İbn-i Halîl. Quranic fortune-telling tradition dictates that the person reading the fortune must obey several rules first. One then interprets the fortune based on any one of 26 Quranic verses tied to the 29 letters of the Perso-Arabic-Ottoman alphabet or abjad. Certain groups of letters (and thus verses) yield positive readings, while others are negative, or a mix of both. In this study, we shall examine the manuscript in question from various vantage points as well as provide a Latin-Turkish alphabet transliteration of the text for other researchers' benefit.

Keywords: Fortune Telling, Tefeül, Falname, Quranic Falname.

Giriş

Arapça kökenli bir kelime olan fal, sözlüklerde; “*fıkr-i za'if ve re'y-i sahif sahibi adamin bir madde-i me'mûleyi istihrac ve istila maksadiyla kitâb açmak ve kitâba, baklaya bakmak gibi muhtelif suretlerde vukû bulan teşebbüsü ve bu yoldaki teşebbüsün gösterdiği netice*” (Mehmed Salâhî, 2023, 383), “*uğur; talih deneme; kahve ve fincanına, iskambile bakmak gibi birtakım garip usullerle insanın talihine ait bir şeyler söyleme*” şeklinde açıklanmıştır (Devellioğlu, 1980, 298). Fal yerine tercih edilmiş başka bir sözcük olan tefeül de “*fâl-ı hayr addetme, uğur sayma, fal açma, fal atma*” anlamlarına gelmektedir (Şemseddin Sami, 2015, 1204).

İlk çağlardan bugüne kadar çeşitli coğrafyalardan ve farklı sosyal statülerden insanlar falla ilgilenmiştir. Bu ilgi zaman içinde değişik fal bakma gereçlerinden yararlanılmasının ve nihayetinde birçok fal bakma metodunun kullanılmasının yolunu açmıştır. Geleceğini bilme merakıyla çeşitli uygulamalara başvuran kadim uygarlıklardan bazıları Romalılar, Çinliler, Yunanlılar, Mısırlılar, Etiler ve Sümerlerdir (Hançerlioğlu, 1984, 97-98; Sumbüllü, 2010, 9-10). Türklerin fala olan rağbetlerinin izleri ise İslamiyet öncesi döneme kadar gitmektedir. İçinde 65 falın kısa yorumları ile birlikte bir hatime bulunan ve IX. asrın başlarına ait olduğu düşünülen *İrk Bitig* isimli Eski Türkçe yapıt (Tekin, 2023, 13-15), Türklerin bilinen en eski fal kitabıdır. Türkler bunun yanı sıra fal bakmak için yararlandıkları koç, keçi, at, sığır ve geyiklerin kürek kemiği, aşık kemiği, koyun tezeği, fasulye, nohut gibi “kumalak” adı verilen taneler, ateş, yıldızlar, ok ve yay, köpük kaşık, eldiven gibi canlı veya cansız varlıkları, çeşitli eserlerinde motif olarak da kullanmışlardır (Duvarcı, 1993, 7).

Eski kavimlerde fal, bakıcılık ve kehanet birbirine karışmış şekilde yaşamış ve aynı durum Cahiliye devri Araplarında da görülmüştür (Aydın, 1995, 138). İslamiyet'in kabulüyle birlikte fal ile falcılığın hoş karşılanmadığı ve falın birçok türünün yasaklandığı bilinmektedir. Kur'an'da fal/şans okları ilgili bahis, iki ayette (bk. Mâide, 5/3; 5/90)¹ ifade edilmiş; görüneni, görünmez âlemi ve tüm gizlilikleri Allah'ın bileceği, elçilerden dilediğine dilediği ölçüde gaibi Allah'ın bildirebileceği çeşitli ayetlerde (bk. Âl-i İmrân, 3/179; En'âm 6/50; Nahl, 16/77; Zümer, 39/46; Cin 72/26-27) verilmiş olmasına rağmen fal uygulamaları İslamiyet'i kabul etmiş milletlerde bugüne değin sürmüştür.

İnsanlar istikbalden, bahattan ve aşk yolunda sevgiliden haber almak için, uzun yola çıkmadan önce, kaybolan bir şeyi bulmak ümidiyle (Koçu, 1971, 5506), bir işe başlamadan evvel, bir çocuğa isim vermek için (Bilkan, 2010, 134) yahut bir savaşın nasıl sonuçlanacağını öğrenme amacıyla kısacası merak edilen pek çok şey için fal bakmışlardır. Bunun neticesinde fal uygulamalarının konu edinildiği birçok eser ortaya konmuştur.

Fal bakma maksadıyla yazılmış kitaplara “falname” denilmiştir. Anadolu sahasında bu türün en eski örneklerinden biri, aslı Arapça olan ve tahminen 1421-1451 yılları arasında Farsçadan Türkçeye çevrildiği

¹ “Hübel adlı putun önünde fal okları bulunmuş. Niyet sahipleri bu puttan keramet umarak oklardan birini çeker ve niyet ettiği işi yapıp yapmamak için bundan anlam çıkarırlarmış. İyi sonuç elde ederlerse bu puta bir de kurban keserlermiş. Bu ayetlerle bu gelenek yasaklanmıştır” (Hançerlioğlu, 1984, 98).

düşünülen *Fâl-nâme* adındaki metindir (Aksoyak, 2004, 2; Kartalcık, 2000, XII-XIII).² Bunun dışında Anadolu sahasında fal konusunu işleyen pek çok eser yazılmıştır. Ömer Ruşenî Dede’nin *Miskinnâme*’si, Zaîfî’nin *Fâl-ı Murgân*’ı, Cem Sultan’ın *Fâl-ı Reyhân*’ı Hamdullah Hamdi ve Erzurumlu İbrahim Hakkı’nın *Kıyafetnâme*’leri (Kurnaz, 1997, 183) ve Kefeli Hüseyin’in *Râznâme*’si bunlardan birkaçıdır (Aksoyak, 2004).

Fal bakılmasında kullanılan metinlere göre falnameler üç ana başlık altında incelenmiştir. Bunlar Kur’an falnameleri, kura falnameleri ve peygamber adına düzenlenen falnamelerdir. Kur’an falnameleri de kendi içinde harflerin yorumuna dayalı falnameler ve Kur’an ayetlerine dayalı falnameler olmak üzere iki alt sınıfa daha ayrılmıştır (Uzun, 1995, 142-144). Kur’an falına dayalı falnameler, yorumlanan harfler esas alındığında ise iki başlıkta değerlendirilmiştir. Bunlar, tek harf yorumlu falnameler ve harf grubunu yorumlayan falnamelerdir (Sezer, 1998, 26-37). Başka bir tasnifte ise falnameler konularına göre; Kur’an falnameleri, kur’a falnameleri, peygamber adı falnameleri, yıldıznameler, kıyafetnameler ve ihtilacnameler (segirnameler) olmak üzere altı başlık altında değerlendirilmiştir (Şenödeyici ve Koşık, 2017, 24-26).

Bunlar içinde kitap falları en çok rağbet edilen fal türüdür. Bu ilginin sebebi muhtemelen, kitap fallarının hayra işaret etmesi ve dinî açıdan kabul edilebilen bir fal olmasıdır (Ersoylu, 1997, 199). Rastgele bir yaprağı açılarak ilk satırlarından bir anlam çıkarmak suretiyle fala bakılan kitapların en meşhurları; *Kur’ân-ı Kerîm*, Mevlânâ’nın *Mesnevî*’si ve İranlı şair Hâfız Şîrâzî’nin *Dîvân*’ıdır (Koçu, 1971, 5506). Kaynaklarda insanların Hâfız *Dîvân*’ından medet bekleyerek fal açtıkları (Karahana, 1988, 23) ayrıca bakla, kahve telvesi gibi şeylerle fala bakmayı uygun görmeyenlerin -daha ziyade okumuşların- Hâfız *Dîvân*’ından tefeül ettikleri belirtilir (Pakalın, 1983, 434). *Peçevî Tarihi* ile *Solakzâde Tarihi*’nde de Hâfız *Dîvân*’ından tefeül edilmesinden bahsedilmektedir (bk. Peçevî İbrahim Efendi, 1992, 134; Solakzade Mehmed Hemdemî Çelebi, 1989, 182).

Kitap fallarının en meşhuru ise Kur’an fallarıdır. Bu falnameler temelde aynı olsa da kendi aralarında çeşitlilik göstermişlerdir. Örneğin bir çeşidinde; Kur’an falı açacak olan kişi usule uygun bir şekilde (abdest alıp, kimi ayetleri ve duaları okuması) Kur’an’ı açtıktan sonra sayfadaki yedinci satıra baktığında gözüne rastlayan ilk harfi dikkate alır. Başka bir çeşidinde ise Kur’an’ı açınca sağ taraftaki sayfaya bakıp tespit edilen ‘Allah’ sözü sayısınca sol yandaki sayfadan çevirerek yine, aynı sayı kadar satırı, yukarıdan aşağıya doğru saydıktan sonra varılan satırın birinci harfini hesaba alır. Bu veya benzeri yollarla bulunan harf, nazım ya da mensur olarak düzenlenmiş değerlendirme cetvelinde yorumlanır (Ersoylu, 1981, 72-73).

Kur’an fallarını düzenleyen kişiler falnamelere olan güveni artırmak ve fallarını daha inanılır kılmak adına bazı “kanıtlar” sunma yolunu tercih etmişlerdir. Bunun için bazen Kur’an tefeülünün Hz. Peygamber tarafından tavsiye edildiğini ve sünnet olduğunu (Uzun, 1995, 142) ileri sürmüşler bazen

² Bu eserin aslı Arapça olup 786-809 yılları arasında yazılarak Abbasi halifesi Harunü’r-reşid’e sunulmuştur. Sonrasında Abdullah Esad ibni Mutekâimü’l-mucizî tarafından Farsçaya; oradan da Abdullah ibni Abdullah’ın babası tarafından Türkçeye çevrildiği tahmin edilmektedir.

ise falın Cafer-i Sâdık'ın bir icadı olduğu belirtilerek evliyaların sözüne inanılması gerektiğini ifade etmişlerdir (Şenödeyici ve Koşık, 2017, 32).

Bunlar dışında, Sadî-i Şîrâzî'nin *Gülistân*'ı, Şeyhî'nin *Husrev ü Şîrîn*'i, Mevlânâ'nın *Dîvân-ı Kebîr*'i, *Ahmediye*, *Muhammediye*, *Envârü'l-Âşıkîn*, *Marifet-nâme* gibi eserler ile Yunus Emre, Niyâzî-i Mısırî, Fuzûlî, Fasîh Ahmed, Hayretî, Nâbî, Hayâlî, Örfî, Vecdî, Riyâzî ve Leskofçalı Gâlib Divanları (Ertaylan, 1951, 21; Macdonald, 1977, 450; Uzun, 1995, 145; Sezer, 1998, 58-59; Aksoyak, 2004, 7; Dikmen ve Çetin, 2016, 199-201) gibi pek çok kitaptan fal bakılmıştır. Ayrıca Nedîm, İbrahim Paşa'nın vezaretine tahsis ettiği kasidesinde Enverî *Dîvân*'ından fal baktığını³ (Ertaylan, 1951, 29), Bosnalı Sâbî de *Dîvân*'ında yer alan bir kasidesinde *Gülşen-i Envâr*'dan⁴ fal açtığını sanatlı bir söyleyişle dile getirmiştir.

Özellikle devrin padişahlarının, önde gelen devlet adamlarının ve sanatkârlarının Kur'an'dan fal baktıklarına yahut baktırdıklarına dair bilgiler mevcuttur. Hoca Sadeddin Efendi *Tâcû't-Tevârih* isimli eserinde Kosova Savaşı'nı anlatırken Ali Paşa'nın Kur'an'dan fal baktığını belirtmiştir. Paşa, Kur'an'ı açınca Tevbe suresinin 73. ayeti⁵ karşısına çıkmış ve bu ayeti müspet bir biçimde yorumlamıştır: “*Bu gece Mushaf-ı Mecid'den fal açtım. Yeni bir zaferi işaret eden şu mutlu söz çıktı: 'Ey Peygamber, kâfirler ve münafıklarla savaş'. Yüce Allah'ın izniyle, onun üstünlük gölgesi İslam askerlerine siper olur, gölgelik eder, herhangi bir hileye başvurmadan da dilek yerini bulur.*” (Hoca Sadettin Efendi, 1992, 174-182). Kur'an'dan fal açmayla ilgili nakledilen başka bir hikâye de Fatih Sultan Mehmet devrine aittir. Sultan, Otlukbeli Savaşı öncesi düşünde kendisiyle Uzun Hasan'ı zorlu bir mücadele içinde görür. Rüyanın sonunda padişah, Uzun Hasan'ı atılganlıkla kendinden uzaklaştırır. Fatih Sultan Mehmet uyandığında düşünür, başarıya ulaşma şeklinde yorumlar; ancak yenilgi olasılığı da aklına gelerek keyfi kaçır. Bunun üzerine rüyasını söz meclisindeki kişilere anlatır. Onların içinden bilgili ve anlayışlı biri zaferin gerçekleşeceğini muştular ve bunun gerçek olduğuna dair bir hak tanığının olduğunu söyler. Bu kişi, Kur'an'dan fal bakmış ve *Fetih* suresinin 3. ayetini⁶ yorumlamıştır.⁷

³ “*Alup o şevk ile Dîvân-ı Enverîyi ele
Güşâde eyledi niyyet tutup ol dem bir fâl
Garîb Fâtîha ki oldu nâ-gehân lâyi*h
Firâz-ı safhada bu matla'-ı huceste-me'âl” (bk. Macit, 2017, 49).

⁴ *Nokta nokta düğmesin tarh eyleyüp pehlûsının
Gülşen-i Envârdan açdum mübârek fâller* (bk. Karacan, 1991, 302).

⁵ “*Yâ eyyuhâ'nnebiyyu câhidi'l kuffâra velmunâfikîne...: Ey Peygamber! İnkârcılara ve münafıklara karşı cihat et...*” (Tevbe, 9/73). Makalede verilen tüm ayet mealleri için kaynakça bölümünde verilen (bk. *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*. haz. Hayrettin Karaman vd. I-V, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2023) çalışmadan yararlanılmıştır.

⁶ “*Ve yensurakallâhu nasran 'azîzân: Böylece sana, kimsenin güç yetiremeyeceği bir şekilde yardım eder*” (Fetih, 48/3).

⁷ “*Bugün Kur'an-ı Kerim'i okumakta iken bu zaferi rehber edinen seferin nice olacağı ve sonunun nereye varacağı konusunda düşünerek Mushaf'tan yorumlamak istedim. 'Böylece sana kimsenin yapamayacağı bir destekte bulunur' keremli ayeti rast geldi. Değerli harflerini saydım. Bu bereketli, uğurlu yıl ki 878'e denk düştü. O hak ve adalet gülistanının gönül goncası bu yürek ferahlatıcı haberle gül gibi açılıp buyurdular ki: 'Zafer bu tarafa olmasına bu hayırlı yorumun delaleti ne yüzdendir? Ola ki iş ters gerçekleşe?' der. Bunun üzerine o bilge ayttı. Ana dahi iki yönden yanıtım vardır. Biri bu ki yorumda bulunmak isteği bu yakadan olup niyet de bu tarafın başarısı ve zaferi dileğinde idi. Biriye bu ki keremli ayette olan 'sen' sözcüğü ile seslenilen kişi, safa, eyvanın baş*

Kur'an'dan fal bakılması bahsi birçok manzum metinde de işlenmiştir. Üsküdarlı Âşık Râzî⁸, Edirneli Şevkî (K/8)⁹, Bosnalı Sâbit (G. 44/4)¹⁰, Mezâkî (K. 28/33)¹¹ ve Cem'î (K. 10/20)¹² gibi isimler fal bahsine şiirlerinde yer veren şairlerden sadece birkaçıdır.

Edebî eserlerde bir motif olarak yer alan ve tarihî kaynaklarda zikredilen Kur'an'dan fal bakma geleneğini doğrudan konu alan manzum, mensur veya manzum-mensur karışık birçok metin bulunmaktadır. Fal bakma usulünün belirtilerek harflerin iyiye veya kötüye yorumlandığı mensur örneklerden biri de Millî Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu 06 Mil Yz A 1881/6 numarada kayıtlı olan *Hâzâ Kitâbu Fâl-ı Kur'ân-ı 'Azîm Budur* başlıklı Kur'an falıdır.

1. Nüsha Tavsifi

Yazma 169 varaktır. Kâğıt ölçüleri 220x145'mm.dir. Yapraklar tek sütundan ibaret olup varakların satır sayıları muhtelifdir. Yazmanın 1b yaprağının baş kısmında, "Sâhib ve mâliki Âliye Hânım kitabıdır" ifadesi yer almaktadır. Mecmua; *Hâzâ Dâstân-ı İbrahim*, *Hâzâ Dâstân-ı Geyik*, *Hâzâ Kitâbu Hadîs-i Şerîf*, *Hâzâ Kitâbu 'İlm-i Hâl*, *Hâzâ Kitâbu Fâl-ı Kur'ân-ı 'Azîm Budur*, *Hâzâ Ta'bîr-nâme*, *Hâzâ Cevâhiru'l-İslâm*, *Hâzâ Kitâbu 'Akâ'id-i 'Îmân* gibi çeşitli dinî muhtevalı eserleri ihtiva etmektedir. Bunlardan *Hâzâ Dâstân-ı İbrahim* ve *Hâzâ Dâstân-ı Geyik* başlıklı metinler manzum, diğer metinler ise mensur olarak kaleme alınmıştır. Bahsi geçen metinlerde harekeli nesih hat tercih edilmiştir. Eserlerin hatime kısımlarında bulunan H. 1202, 1203, 1204, 1205 tarihleri, mecmuanın XVIII. asrın sonlarında derlendiğini düşündürmektedir.

Çalışmanın konusunu oluşturan Kur'an falı yazmanın 131b-135b numaralı varakları arasında yer alır. 131b yaprağı 14 satır¹³, 132a yaprağı 15 satır, 132b yaprağı 16 satır, 133a yaprağı 13 satır, 133b yaprağı 13 satır, 134a yaprağı 15 satır, 134b yaprağı 15 satır, 135a yaprağı 15 satır, 135b yaprağı ise 12 satırdan¹⁴ oluşmaktadır. (b) yapraklarında rakabe kayıtları bulunmaktadır. Metnin istinsah tarihi 1205/1790-91; müstensihi ise Osmân İbn-i Halîl'dir.¹⁵ Falmamenin büyük bir bölümü siyah mürekkep ile yazılmış ancak başlık, 132a yaprağında bulunan "gelse ki", "tekrâr gelse" ifadeleri ve tevil edilen harflerde

konuğu, seçkinler göğünün dolunayı, Allah'ın salat ve selamı üzerine olsun, Hazret-i Muhammed Mustafa olup Sultanımın bu yüce adla ortak yönleri, bu durumun öyle yapılmasına neden olmuştur. Söz konusu rüyanın yorumunu Kur'an-ı Kerim'in şerefle dolu açıklamasıyla desteklemek de doğrudur." (Hoca Sadettin Efendi, 1992, 124-126)

⁸ (bk. Koçu, 1971, 5507)

⁹ (bk. Işinsu Durmuş- Canım, 2018, 102).

¹⁰ (bk. Karacan, 1991, 302).

¹¹ (bk. Mermer, 1991, 276).

¹² (bk. Koparan, 1995, 111).

¹³ Bu yapraktaki sadece son yedi satır Kur'an falına aittir ve başlık da bu satıra dâhil edilmiştir.

¹⁴ Bu yapraktaki ilk 4 satır Kur'an falına aittir.

¹⁵ Metnin bitiminde doğrudan müstensihin adı yazılı değildir. Ancak “Bende-i Hudâ el-Kasaba-i Köpri es-Sâkin Taş Medrese” ifadesi bulunmaktadır. “Taş medrese sakini” ibaresi, yazma içinde bulunan iki farklı metnin daha sonunda yer almaktadır. Bu ifadelerden birinin sonunda bulunan “Osmân İbn-i Halîl” ismi, muhtemelen müstensihin adını vermektedir. Osmân İbn-i Halîl adı, yazmadaki üç farklı metinde daha geçmektedir. Bu metinlerin aynı kişi tarafından kaleme alındığı düşünüldüğünde Kur’an falının müstensihi de “Osmân İbn-i Halîl” olarak belirtilmiştir.

kırmızı mürekkep kullanılmıştır. Varakların derkenarlarına düşülen bir not yoktur.

2. Metnin Muhtevası Üzerine

Kur'an fallarında, fal kitabını düzenleyen kişinin tavsiye ettiği usul izlenir (Sezer, 1998, 37). Genellikle bu usul, fal bakacak olan kişinin abdest alması, üç kez İhlas suresini okuması ve devamında belirtilen duayı okuyarak fal açmasıdır (Ertaylan, 1951, 8). Bu fallarda, Kur'an falı bakacak kimseye Kur'an'ı kapalı gözlerle açıp çıkacak sayfadan yedi sayfa gerisini sayması ve burada ilk görünen ayeti okuması tavsiye edilmiştir (Macdonald, 1977, 450). Bu Kur'an falında da benzer yol takip edilmiştir. Tefeül edecek kişinin öncelikle dürüst itikatla abdest alması, sırasıyla üç kez Fatih ve üç kez İhlas surelerini okuması, sonrasında salavat getirmesi ve verilen duayı okuması gerektiği belirtilir. Ardından ilk sayfanın yedinci satırına bakılmalı ve burada hangi harf gelirse ona itibar edilmelidir. Gelen ayet, azap ayeti de olsa, rahmet ayeti de olsa kişi ona göre amel kılmalıdır.

Kur'an falında riayet edilmesi gereken bu hususlar verildikten sonra harflerin yorumlanmasına geçilmiştir. Burada yer alan harflerin olumlu tevilleri; kişinin hayır, mutluluk ve ferahlık bulması, nimet hasıl olması, Allah'ın lütfuyla muradının gerçekleşmesi, esenlikle ve rahat bir şekilde makama ulaşılması, dünya malının ortaya çıkması, tövbe edilmesi, mübarek sefere (çıkılması), kendi kavminden ve dostlarından murat, kuvvet ve yardımın ortaya çıkması, sabredilmesi ve katlanılması, makam sahipleri tarafından ilgi görmesi, çabalanırsa dünya rızıkına ulaşılması, düşmanlarının kahrolması, düşmanları karşısında zafer bulması, işini kible ehline danışarak yapması, selamete ele nimet girmesi, mutluluk ortaya çıkması, davacısını yenmesi, hayır kapılarının açılması, halayığın (cariyelerine) hükmedebilmesi, ahiretinin mamur olması, dağılmış işlerinin düzelmesi, padişah ve ululardan hürmet görmesi, rahatlıkla mutluluğa erişmesi, sadaka verilmesi, kanaat edilmesi, çabalarsa (işlerinin) gerçekleşmesi, mala (işaret olması), sağlığa (işaret olması), insanlara ihtiyacı olmaması ve zengin olması, falının iyi görünmesi, sefere çıkarsa mübarek olması şeklindedir. Harflerin olumsuz tevilleri ise; (kişinin) bir şey elde edememesi, yaramazlığa (işaret olduğu için) yapmaması, eline girenin çıkacak olması, korku ve kadın hilesi olması, dili yüzünden incinmesi, malına veya bir nesnesine kastedilmesi, çare bulunmaması, şer olduğu için yapmaması, düşmanın galip olması, ömrünün tamamlanması, kuru kavga olması, zorluk görülmesi, işlerinin karışık olması ve bundan dolayı zahmet çekmesidir.

Bu bölümde müstensih, elifba düzenine uymuş ve tüm harfler sırasıyla tevil edilmiştir. Ancak metinde ز (ze) harfinin tekrar tevil edildiği cümlede yapılan yorum, aslında س (sin) harfinin ilk kez gelmesine dair olan yorumdur. Çünkü س (sin) harfiyle başlayan ayet, sehven ز (ze) harfinde verilmiştir. Sözü edilen yanlışlık, metinde düzeltilmiştir. Bu durumda teveli eksik bırakılan tek harf, ز harfinin ikinci kez geldiği kısımdır: “Eger **ze** gelse kavluhû Te'âlâ Zuyyine li'n-nâsi (6) hubbu's-şehvâti mine'n-nisâ'i ve'l-benîne te'vîl sabr itmekdür eger sabr (7) itmezsen murâd hâsıl bes lâzım olduğu evmemek gerek. **Ze** (8) tekrâr gelse [...]. [Sin gelse] kavluhû Te'âlâ Se'ele sâ'ilun bi-'azbin vâkî'in minallâhi zîl (9) me'âric ta'rucu'l melâiketu ve'r-rûhu te'vîl ferah ve şâzlıkdur ve hayr ile murâd (10) bulmakdur.”

Tablo 1. Kur'an Falında Yer Alan Harflerin Dayandırıldığı Sureler/Ayetler ve Tevilleri

Sıra No.	Tevil edilen harfler	Sureler/Ayetler	İlk kez gelmesi	İkinci kez gelmesi
1	ا	Bakara, 2/255	+	-
2	ب	Tevbe, 9/1	+	+/-
3	ت	Mülk, 67/1	+	+
4	ث	En'am, 6/1	+	+
5	ج	Fâtır, 35/33	+	+/-
6	ح	Duhân, 44/1-3	+	+/-
7	خ	Bakara,2/7-Bakara, 2/104	+	+
8	د	Muhammed, 47/10 Bakara, 2/104	+	+
9	ذ	Rahmân, 55/48-49	+	-
10	ر	Beyyine, 98/2-3	+	+
11	ز	Alî İmrân, 3/14	+	[...]
12	س	Meâric, 70/1,3,4	+	-
13	ش	Alî İmrân, 3/18	-/+	+/-
14	ص	Sâd, 38/1-2	+	-
15	ض	Tahrîm, 66/10	+	+
16	ط	Tâhâ, 20/1-3	+/-	+
17	ظ	Rûm, 30/41	+	-
18	ع	Abese, 80/1-3	+	+/-
19	غ	Mü'min, 40/3	+	-
20	ف	Vâkıa, 56/75-76	+	-
21	ق	Kâf, 50/1-2	+	-
22	ك	Meryem, 19/1-3	+	+
23	ل	Beyyine, 98/1	+	+
24	م	Ahzâb, 33/40	+/-	+/-

25	ن	Kalem, 68/1-2	+	-
26	و	Burûc, 85/20-22	+	-
27	ه	İnsan, 76/1	+	+/-
28	لا	Beled, 90/1, 3	-	+
29	ی	Yâsîn, 36/1-4	+	-

Kur’an fallarının genelinde hayrın şerre galebe çaldığı, “hayır” fallarda “şükür”; “şer”lerde ise sabır tavsiyesi verildiği görülür (Ceylan, 2021, 336). Yukarıda verilen harf yorumlarına ve oranlarına bakıldığında *Hâzâ Kitâbu Fâl-ı Kur’ân-ı ‘Azîm Budur* başlıklı metnin de bu beyanı destekleyen bir Kur’an falı olduğunu söylemek mümkündür. Ayrıca verilen tasnifler ile metnin şekil ve muhtevası göz önüne alındığında eser, harflerin yorumuna dayanan ve harf grubunu yorumlayan bir Kur’an falı örneği olarak nitelendirilebilir.

3. Metnin Bazı İmla ve Dil Özellikleri

Kur’an falında ayetlerin verildiği kısımlar dışında yabancı terkiplerin sayısı oldukça azdır. “Hâzâ Kitâbu Fâl-ı Kur’ân-ı ‘Azîm Budur”, “ehl-i mansıb” ve “ehl-i kibleye” ifadeleri birkaç örnektir.

Metinde bazı sözcükler birden fazla tekrar edilmiştir. Bunlardan bazıları; “Eger (48), ve (41), te’vîl (29), kavluhû Te’âlâ (27), gelse (25)¹⁶, tekrâr gelse (24), hayr (11), murâd (11), hâsıl olmaz (7), hâsıl olmakdur (7), nesne (6), sabr it- (6), eyüdü (5), gelse ki (4), kendü (4), hâsıl olur (4), düşmân (4), tevbe (4), devlet (4), işler (4), şâzlık (4), işlemeye (3), niyyet (3), irişmekdür (3), râhat (3), işleye (2), cehd idüp (2), hayr kapuları (2), birkaç gün (2), tekrâr gelse ki (2)” gibi kelime ya da kelime gruplarıdır.

Cümleler bildirme eki “-dır/-dur” (Te’vîl korkudur ve ‘avret mekridür kendü dili ucından incinmekdür), geniş zaman eki “-ar, -(ı)r, -(u)r” ve bunların olumsuz şekilleri (Eger tı tekrâr gelse cehd idüp hâsıl olur/ Be tekrâr gelse ki kavluhû [Te’âlâ] sabr ide sabr itmeyince nesne hâsıl olmaz) ve istek kipi “-a,-e” (Eger sabr itmeye melâmet ola...) ile çekimlenmiş ve birbirlerine “ve”, “eger”, “ammâ” bağlaçlarıyla bağlanmışlardır.

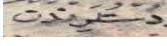
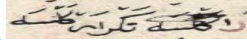
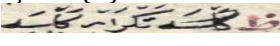
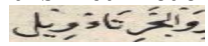
“e” sesini muhafaza eden “eyü, eylük, evmemek” kelimeleriyle “e” sesi yerine “i” sesinin kullanıldığı “irışmekdür”, “ider”, “idüp”, “virmekdür, itmek” sözcükleri vokal değişimlerine; “kendü, kapuları, selâmetlüg, eylük, teşvîslü” kelimeleri yuvarlaklaşma ses olayına; “kurı”, “okıya” kelimeleri düzleşme ses olayına örnektir. Ayrıca dal harfi yerine zel harfinin kullanıldığı “şâz” kelimesiyle “-acak” gelecek zaman eki yerine “-ısar” ekinin tercih edildiği “çıkırsardur” kelimesinin kullanımı, *evmemek* (evmek/ivmek: acele etmek, isticâl etmek)¹⁷, *Çalab* (Tanrı)¹⁸ ve *ucundan* (ucunuzdan: yüzünüzden, sizden

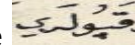
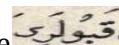
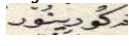
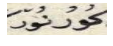
¹⁶ Bunlardan biri çeviri yazıda birlik sağlanması için sonradan ilave edilmiştir.

¹⁷ (TDK, 2009, 2135).

¹⁸ Eski Türkçede nadiren rastlanılan Çalab “Allah, Tanrı” kelimesi, esasen Eski Anadolu Türkçesi sahasında varlık göstermiş ve XVIII. asır sonlarına kadar kullanılmıştır (Üşenmez, 2014, 179).

dolayı)¹⁹ sözcüklerine metinde yer verilmiş olması falnamenin dil hususiyetlerine birkaç misaldir.

Metinde bazı imla kusurları bulunmaktadır. Bazı kelimelerde “س” ve “ص” harfleri birbirinin yerine kullanılmıştır. Örneğin, “arasında” kelimesindeki “س” harfi yazmada “ص” şeklindedir. Bir diğer husus, bazı vokallerin yazımda gösterilmemesidir. Örneğin, “dostlarından” kelimesi şeklinde yazılmış, yani “و” harfi konulmayarak bu ses ötre harekesiyle karşılanmıştır. Bazı sözcükler aynı cümle içinde farklı yerlerde ve bazen de art arda iki defa yazılmıştır. Örneğin, “[133a] (4) Eger re tekrâr gelse (5) eyüdürl yılında hâsıl olur” cümlesinde “gelse” kelimesi iki defa yazılmıştır. Bu kelimenin ilki müstensih tarafından karalanmıştır. Aynı durum, “[134a] Eger zı tekrâr gelse ol işe çâre (3) bulunmaz işlemeye” cümlesinde de vardır. “Gelse” kelimesi sehven tekrarlanmıştır. Başka bir cümlede de “velbahri te'vîl” ifadesi hem [133b] yaprağının sonuna hem de [134a] numaralı yaprağın ilk kısmına yazılmıştır.

Bazı harflerin yazımında ikilikler vardır. Örneğin, müstensih aynı kelimeyi yazarken bazen “پ” harfini, bazen ise “ب” harfini tercih etmiştir. “Kapuları” kelimesi metinde bir yerde ([133b] (9)) “پ” harfiyle şeklinde, üç yerde ise ([133b] (9), [134a] (8), [134b] (8)) “ب” harfiyle yazılmıştır. Aynı durum, vokallerin yazımında da söz konusudur. Örneğin; “görünür” kelimesi, metinde “görünür” biçiminde yazılmıştır.

4. Çeviri Yazılı Metin²⁰

Hâzâ Kitâbu Fâl-ı Kur'ân-ı 'Azîm Budur

[131b] (1) Vaqtâ ki fâl itmek dileseñ Muşhaf-ı Kerîmden bir nesne üzerine (2) niyyet-i dürüst i' tişkâd ile evvelâ âbdest ala soñra üç kez sûre-i (3) Fâtiha okıya üç kez sûre-i İhlâş okıya andan soñra Hâzret-i Risâlet (4) şalla 'llâhu 'aleyhi ve sellem[e] şalavât getüre. Andan soñra bir kez du'âyı (5) okıya. Du'â budur: *Allâhümme innî tevekkeltü 'aleyke ve tefe'ültü bi-kitâbike'l- (6) kerîmi fe erîni²¹ mâ-hüve'l-meknûni min sırîke'l-mahzûni min kavluke. [132a] (1) El-ğakki bi-ğakki Muhammedin nebiyyike şallallahu 'aleyhi ve sellem velâ havle velâ kuvvete*

¹⁹ (TDK, 2009, 3887).

²⁰ Çalışmada öncelikle Millî Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu 06 Mil Yz A 1881/6 numarada kayıtlı “Hâzâ Kitâbu Fâl-ı Kur'ân-ı 'Azîm Budur” başlıklı falname çeviri yazı yöntemi kullanılarak Arap harflerinden Latin harflerine aktarılmıştır. Daha sonra Kur'an fâlinin daha önce yayımlanmamış falname nüshası olduğu literatür taraması yapılarak teyit edilmiştir. Her yaprağın başında satır numaralandırması 1'den başlatılmıştır. Varak numaraları köşeli parantez “[]” içinde gösterilmiştir. Metinde anlam bütünlüğünü sağlamak için bazı harf, ek ya da sözcük ilaveleri yapılmış ve bunlar köşeli ayraç içinde verilmiştir. Çeviri yazıda kelimelerin doğru yazımları esas alınmış, yazmadaki imlalarına dipnotlarda dikkat çekilmiştir. Yazımında ikilik bulunan kelimelerde, dönemin dil özelliği gözetilerek tercih yapılmıştır. Müstensih tarafından sehven tekrarlanan ifadeler ve anlatımın akışını bozan kelimeler çeviri yazıya dâhil edilmemiş ancak bu ifadeler dipnotlarda belirtilmiştir. Ayetler italik olarak gösterilmiş ve ayetlerin mealleri -ayet/sure numaraları ile birlikte- sayfa sonlarında verilmiştir. Ayetlerin mealleri sunulurken ayetin tamamı değil sadece el yazması metinde yer alan kısmın anlamı verilmeye çalışılmıştır.

²¹ Kelime yazmada “fe erüni” şeklindedir.

(2) *illâ billâhi'l-‘aliyyi'l-‘azîm*. Andan sonra Muşhaf-ı Şerîf açsın sağ yanına (3) baka. Şahîfenin evvelinde yedinci satırına nazar eyleye. Her ne harf (4) gelirse aña göre i‘tibâr eyleye. Gerekse ‘azâb âyeti ve gerekse rahmet (5) âyeti olsun. Aña göre ‘amel kıla. [Elif] gelse ki kavluhü Te‘âlâ *Allâhu lâ ilâhe* (6) *illâ hüve'l-hayyu'l-kayyûm lâ te‘huzuhü sinetün velâ nevnr²²* te‘vîl hayırdur (7) ve şâzlıktır. Hayır ile ni‘met hâşıl olmağıdır. [Elif] tekrâr gelse nesne (8) hâşıl olmaz emektir. Eger **be** gelse ki kavluhü Te‘âlâ *Berâ‘etün minâ’llâhi* (9) ve *Resûlihî illellezîne ‘ahedtum mine’l-müşrikîn²³* te‘vîl murâddır (10) ve devlettir ve hayır ile hâşıl olmağıdır. **Be** tekrâr gelse ki kavluhü [Te‘âlâ] (11) şabr ide şabr itmeyince nesne hâşıl olmaz. Eger **te** gelse ki kavluhü (12) Te‘âlâ *Tebâreke’llazî bi-yedihi’l-mülki vehuve ‘alâ kullî şey’in kadîr²⁴* te‘vîl (13) tevbedür ve rızktır hayır ile ve selâmetlûğ ile ve râhatla makâmına (14) ulaşmağıdır. **Te** tekrâr gelse cehd idüp dünyâ rızkı hâşıl (15) olur. **Şe** gelse ki kavluhü Te‘âlâ *Şümme’llazîne keferû bi-Rabbihim ya‘dîlûn²⁵* [132b] (1) te‘vîl murâda yetişmekdür Allâhu Te‘âlâ inâyetiyle. **Şe** tekrâr gelse ki gâyet (2) eyüdü iş biter. Eger **cîm** gelse kavluhü Te‘âlâ *Cennâtu ‘adnîn yedhulûnehâ* (3) *yuhâllenne fihâ min esâvira min zehebîn²⁶* te‘vîl mübâlâğa fâ‘idelerdür (4) ki haddi olmayana ve mübarek seferdür. **Cîm** tekrâr gelse eyüdü (5) üç güne dek ve üç gündün sonra geçse hâşıl olmaz. **Hâ** gelse (6) kavluhü Te‘âlâ *Hâ mîm ve’l-kitâbi’l-mübîn innâ enzelnâhu fî leyletin mübâraketin²⁷* (7) te‘vîl²⁸ murâd ve kuvvet ve yardım hâşıl olmağıdır kendü kavminden ve (8) dostlarından²⁹. Eger **hâ** tekrâr gelse kavluhü Te‘âlâ bir ulu kişi araya (9) girmeyince hâşıl olmaz. **Hı** gelse kavluhü Te‘âlâ *Hatema’llâhu ‘alâ* (10) *kulûbihim ve ‘alâ sem‘ihim ve ‘alâ ebşârihim gîşâvetun velehum³⁰* (11) *‘azâbun elîmun³¹* te‘vîl istiğfârdır ve bu niyet şabûrdur ve katlanmağıdır. (12) Eger **hı** tekrâr gelse ehl-i manşib tarafından meyl ola. Eger **dâl** (13) gelse kavluhü Te‘âlâ *Demmera’llâhu ‘aleyhim³² ve li’l-kâfirîne ‘azâbun elîmun³³* (14) te‘vîl murâd ve şâzlık bulmağıdır. Eger **dâl** tekrâr gelse işün (15) ehl-i kıbleye danışup işleye. Eger **zel** gelse kavluhü [Te‘âlâ] *Zevâtâ* (16) *efnânin fe bi-eyyi ‘alâ’i rabbikumâ tukezzibân³⁴* te‘vîl murâd hâşıl [133a] (1) olmağıdır ve düşmânlara kahr olmağıdır selâmetlûğ ile ni‘met ele girmekdür. (2) **Zel** tekrâr gelse gâyet yaramazdır işlemeye. Eger **re** gelse kavluhü Te‘âlâ (3) *Resûlun minâ’llâhi yetlû şuhufen muṭahheraten fihâ kütübün kayyimetun³⁵* te‘vîl (4) devlet hâşıl

²² “Allah, O’ndan başka ilah yoktur; diridir, her şeyin varlığı O’na bağlı ve dayalıdır. Ne uykusu gelir ne de uyur” (Bakara, 2/255).

²³ “Allah ve Resûlünden, antlaşma yapmış olduğunuz müşriklere karşı fesih bildirimidir!” (Tevbe, 9/1).

²⁴ “Mutlak hükümler elinde olan Allah aşkıdır, cömerttir ve O’nun her şeye gücü yeter” (Mülk, 67/1).

²⁵ “... Ama yine de kâfir olanlar (putları) Rablerine eş tutuyorlar” (En‘âm, 6/1).

²⁶ “Onların gireceği yer Adn cennetleridir. Orada altın bilezikler... süsleneceklerdir” (Fâtır, 35/33).

²⁷ “Hâ-mîm. Aydınlatan kitaba yemin olsun! Biz onu mübarek bir gecede indirdik; ...” (Duhân, 44/1-3).

²⁸ Bu kelimedden önce yazmada “, ” harfi bulunmaktadır. Ancak çeviri yazıya alınmamıştır.

²⁹ “Dost” kelimesi yazılırken “, ” harfi yazılmamış ancak “ötre” ile gösterilmiştir.

³⁰ “Allah onların kalplerini ve kulaklarını mühürlemiştir, gözlerinde de kalın bir perde bulunmaktadır ve onlar için...vardır” (Bakara, 2/7).

³¹ “...elem verici bir azap ...” (Bakara, 2/104).

³² “...Allah onların köklerini kazıdı...” (Muhammed, 47/10).

³³ “...Kâfirler elem verici bir azap vardır” (Bakara, 2/104).

³⁴ “İkisinde de çeşit çeşit ve emsalsiz nimetler bulunur. Artık Rabbinizin nimetlerinden hangisini inkâr edebilirsiniz?” (Rahmân, 55/48-49).

³⁵ “Allah tarafından gönderilen tertemiz sayfaları okuyan bir elçi. O sayfalarda dosdoğru hükümler yer almaktadır” (Beyyine, 98/2-3).

olmağdır selâmetlûğ ile. Eger³⁶ **re** tekrâr gelse (5) eyüdü yılında hâşıl olur. Eger **ze** gelse kavluhü Te'âlâ *Zuyyine li'n-nâsi* (6) *hubbu's-sehevâti mine'n-nisâ'i ve'l-benîne*³⁷ te'vîl şabr itmekdür eger şabr (7) itmezsen murâd hâşıl bes lâzım oldığı evmemek gerek. **Ze** (8) tekrâr gelse [...] ³⁸. [**Sin** gelse] kavluhü Te'âlâ *Se'elesâ'ilun bi-'azbin vâkı'in minallâhi zîl* (9) *me'âric ta'rucu'l melâiketu ve'r-rûhu*³⁹ te'vîl ferağ ve şazlıkdur ve hayr ile murâd (10) bulmağdır. Eger **sin** [tekrâr] gelse eline giren çıkısardur. Eger **şim** gelse (11) kavluhü Te'âlâ *Şehida'llâhu ennehu lâ İlâhe illâ hüve 'azizü'l-hakîm*⁴⁰ te'vîl korkudur (12) ve 'avret mekridür kendü dili ucından incinmekdür ammâ şabr itse (13) zafer bula düşmânlar üzerine. Eger **şim** tekrâr gelse da'vâcısın [133b] (1) yeñe kendüye dağı nesne hâşıl olmaz. Eger **şad** gelse kavluhü Te'âlâ (2) *Şad ve'l-Kur'âni zî'z-zikri belîllezîne keferû fi 'izzetin ve şikâkin*⁴¹ te'vîl (3) işâretdür hayr ile kendü kavmi arasında murâd hâşıl bulmağdır. (4) Eger **şad** tekrâr gelse mālına ya bir nesnesine kaçd iderler üç (5) güne dek uymaya ve tamâm hâşıl olmaya. **Dād** gelse kavluhü (6) Te'âlâ *Daraba'llâhu meşelen lillezîne keferû-mraete Lûtin*⁴² te'vîl budur (7) anuñ hükmini ve uluğın Allâh bilür. Eger **dād** tekrâr gelse evi (8) kavmi rāzî olursa işleye. Eger **tı** gelse kavluhü Te'âlâ *Tā-hā mā* (8) *enzelnā 'aleyke'l-Kur'âne liteskā illā tezkiraten limen yahşā*⁴³ te'vîl (9) hayır kapuları açılmağdır ve şer kapuları yapılmakğdır ve dağı (10) hālâyık üzerine hüküm olur murâda irişmekdür. Eger **tı** (11) tekrâr gelse cehd idüp hâşıl olur. Eger **zı** (12) gelse ki kavluhü Te'âlâ *Zahera'l-fesādu fi'l-berri ve'l-bağri*⁴⁴ te'vîl⁴⁵ [134a] (1) eylükdür hâşıl ola ve dağı murâd bula ve āhîreti (2) ma'mūr ola. Eger **zı** tekrâr⁴⁶ gelse ol işe çäre (3) bulunmaz işlemeye. Eger **'aym** gelse kavluhü Te'âlâ *Abese ve tevellā en* (4) *cā'ehu'l-a'mā vemā yudrike le'allehu yezzekkā*⁴⁷ te'vîl istiğfardur (5) ve tevbedür ve bu niyyet ki oldı şabr itmek gerek. Eger **'aym** (6) tekrâr gelse birkaç gün ol işe kaçd olmışdur ammâ (7) hâşıl olmaz. Eger **ğaym** gelse kavluhü Te'âlâ *Gāfiri'z-zenbi ve kâbili't-tevbi* (8) *şedīdi'l-ikābi*⁴⁸ te'vîl hayır kapuları açılmağdır. Eger **ğaym** tekrâr (9) gelse şerdür işleme[ye]. Eger **fe** gelse kavluhü Te'âlâ *Felā uksimu* (10) *bi-mevāki'i'n-nucūmi ve-innehü lekāsemun lev ta'lemūne 'azīmun*⁴⁹ te'vîl (11) işler hâşıl olmağdır ve dağılmış işler hâşıl olmağdır. (12) Eger **fe** tekrâr gelse düşmân

³⁶ Yazmada “eger” kelimesinden sonra “gelse” kelimesi bulunmaktadır. Yani aynı kelime iki defa yazılmıştır.

³⁷ “Nefsânî arzulara, (özellikle) kadınlara, oğullara...düşkünlük insanlara çekici kılındı...” (Alî İmrân, 3/14)

³⁸ “Ze” harfinin tekrar gelmesine dair yapılan yorum aslında “sin” harfine aittir. Bu durum çeviri yazıda düzeltilerek verilmiştir.

³⁹ “Birisî, huzura yükselmenin birçok yolu bulunan Allah katından...azabın gelmesini istedi. Melekler ve rûh...çkar” (Meâric, 70/1, 3, 4).

⁴⁰ “Allah, ...kendinden başka tanrı olmadığını bildirdi...O mutlak güç ve hikmet sahibidir” (Alî İmrân, 3/18).

⁴¹ “Şad. Öğüt ve uyarı dolu Kur'an'a ant olsun ki inkâr edenler, bu uyarıya kulak verecekleri yerde, tam bir gurur ve muhalefet duygusu içindedirler” (Şad, 38/1-2).

⁴² “Allah, inkâr edenlere, ... Lût (un) ...misal vermektedir...” (Tahrîm, 66/10).

⁴³ “Tâhâ. Biz Kur'an'ı sana mutsuz olasın diye indirmedik. Ancak Allah korkusu taşıyanlar için öğüt olsun diye indirdik” (Tâhâ, 20/1-3).

⁴⁴ “Karada ve denizde düzen bozuldu...” (Rûm, 30/41)

⁴⁵ “ve'l-bağri te'vîl” ifadesi yazmada tekrarlanmıştır.

⁴⁶ Yazmada “tekrâr” kelimesinden önce “gelse” kelimesi bulunmaktadır. Yani bu kelime müstensih tarafından iki defa yazılmıştır.

⁴⁷ “Yüzünü ekşitip başını çevirdi. Görme engelli o kişi geldi diye. Ama (ey Peygamber!) sen nereden bileceksin, belki o kendini arındıracaktı” (Abese, 80/1-3).

⁴⁸ “...günahı bağışlayan, tövbeyi kabul eden, hem cezalandırması şiddetli...” (Mü'min, 40/3).

⁴⁹ “Bakın! Yıldızların yerlerine yemin ederim, -ki bilerseniz, bu gerçekten pek büyük bir yemindir-” (Vâkıa, 56/75-76).

ğâlib olur şöyle biliñe. (13) **Kâf** gelse kavluhü Te'âlâ *Kâf ve 'l-Kur'âni 'l-i bel* (14) *'acibü en cā'ehüm munzirun minhum fekāle 'l-kāfirüne hāzā şey'ün 'acibun*⁵⁰ (15) te'vîl pādîşâhlardan ve ululardan hürmete yetişmekdür ve rāḥat ile [134b] (1) devlete irişmekdür. Eger **kâf** tekrâr gelse elinde ğavġā ḥāşıl (2) olur. Eger **kef** gelse kavluhü Te'âlâ *Kef he ye 'ayn şād zikru rahmeti rabbike ['abdehu]* (3) *zekerıyyā iz nādā rabbehu nidā'en*⁵¹ *ḥafıyyān*⁵² te'vîl şabrdur ve şadağa (4) virmekdür ve tevbedür ve birkaç gün kanā'atdür heryañadan. (5) Eger **kef** tekrâr gelse ğāyet ceḥd iderse ḥāşıl olur. (6) Eger **lām** gelse kavluhü Te'âlâ *Lem yekuni 'l-lezine keferü min ehli 'l-kitābi ve 'l-müşrikine* (7) *munfekkine hattā te'tiyehumu 'l-beyyinetu*⁵³ te'vîl ni' metdür ḥayrlara (8) irişmekdür ve devlet kapuları açılmağdur. Eger **lām** tekrâr gelse (9) yedi güne dek bite. Eger geçerse yedi ayda bite ve yedi ay da (10) geçerse yedi yılda ḥāşıl olur. Eger **mīm** gelse kavluhü Te'âlâ *Mā kāne* (11) *Muḥammedun ebā eḥadin min ricālikum velākin Rasūlu 'llāhi veḥāteme 'n-nebiyyine*⁵⁴ (12) te'vîl şabrdur. Eger şabr itmeyemelāmet ola ve kaçāya delālet (13) ider heryañadan. Eger **mīm** tekrâr gelse eyüdü māl için (14) ve 'ömri tamām olur. Eger **nūn** gelse kavluhü Te'âlâ *[Nūn] ve 'l-kalemi vemā yeşürüne* (15) *mā ente bi-ni' meti rabbike bi-mecnūnin*⁵⁵ te'vîl rāḥat ve ḥayrdur ve şāzlığdur [135a] (1) cem' işlerden. Eger **nūn** tekrâr gelse ğam üstüne ğam olur. (2) Eger **vāv** gelse kavluhü Te'âlâ *Vallāhu min verā 'ihim muḥīt bel huve Kur'ānun* (3) *mecīdun fī levḥin maḥfūzin*⁵⁶ te'vîl ādem oğlanlarından ihtiyāc (4) olmamağdur ve ğanī olmağdur. Eger **vāv** tekrâr gelse bir kırı kavġā (5) çeker. Belādan ğayrı nesne ḥāşıl olmaz. Eger **he** gelse kavluhü Te'âlâ (6) *Hel etā 'ale 'l-insāni ḥinun mine 'd-dehri lem yekun şey'en mezkūrān*⁵⁷ (7) te'vîl murād ḥāşıl olmağdur ve düşmānlara kaḥr olmağdur. (8) Eger **he** tekrâr gelse fāluñ eyü degül hem görünür yoluñda (9) düşvārılık görünür. Eger **lāmelif** gelse kavluhü Te'âlâ *Lā ukşimu bi-hāza 'l-beledi* (10) *ve vālidin vemā velede*⁵⁸ te'vîl işleri teşvişlü olmağdur (11) ve andan zaḥmet çekmekdür. Tevbe idüp istiġfār etmek (12) evlādur. Eger **lāmelif** tekrâr gelse fāluñda ola teşviş kamu (13) ḥālünde gider tezcek sevdāyı bile başuñdan. Eger (14) **ye** gelse kavluhü Te'âlâ *Yā-sîn ve 'l-Kur'āni 'l-ḥakīm inneke lemine 'l-murseline 'alā şirāṭin mustakīm*⁵⁹ te'vîl ḥayr ve sevinmek ve sağlığdur. Eger [135b] (1) sefer iderse mübāreğdür. Eger **ye** (2) tekrâr gelse Çalab Ḥazretinden 'özür dileyessin.

Vallāhü a'lem bi's-şavāb

⁵⁰ “Şerefli Kur'an'a ant olsun ki kâfirler, aralarından bir uyarıcının gelmesine şaşılar ve şöyle dediler: “Bu tuhaf bir şeydir!” (Kâf, 50/1-2).

⁵¹ “Nidā'en” kelimesinden sonra yazmada sehven yazılmış bir kelime bulunmaktadır. Ayet içinde yer almadığı için çeviri yazıya eklenmemiştir.

⁵² “Kâf-hâ-yâ-ayn-sâd. Bu, Rabbinin, Zekerıyyâ kuluna lutfettiği rahmetin anlatımıdır. Hani o, alçak sesle Rabbine yalvarmıştı” (Meryem, 19/1-3).

⁵³ “Ehl-i kitap'tan ve müşriklerden Hakk'ı inkâr edenler, kendilerine açık kanıt gelinceye kadar (Hakk'ı inkârcılıktan) ayrılacak değillerdi” (Beyyine, 98/1).

⁵⁴ “Muhammed sizin adamlarınızdan hiçbirinin babası değildir fakat o, Allah'ın elçisidir ve peygamberlerin sonuncusudur” (Ahzâb, 33/40).

⁵⁵ “Nûn. Kaleme ve (yazanların) onunla yazdıklarına ant olsun ki sen -Rabbinin lütfu sayesinde- asla deli değilsin” (Kalem, 68/1-2).

⁵⁶ “Oysa Allah, onları arkalarından kuşatmıştır. Şüphesiz o (asılsız saydıkları kitap) şanı yüce bir Kur'an'dır; Levh-i mahfûzdadır” (Burûc, 85/20-22).

⁵⁷ “Gerçek şu ki, insanın yaratılış tarihinde onun henüz anılan bir şey olmadığı bir dönem gelip geçmiştir” (İnsan, 76/1).

⁵⁸ “Yemin ederim şu beldeye; ana babaya ve bunlardan meydana gelen çocuklara!” (Beled, 90/1, 3).

⁵⁹ “Yâ-sîn. Hikmet dolu Kur'an'a ant olsun ki sen, kesinlikle dosdoğru bir yolda yürümek üzere gönderilmiş peygamberlerden birisin” (Yâsîn, 36/1-4).

Bende-i Hudâ el-Ğaşaba-i Köpri es-Sâkin Taş Medrese

Tārîh Sene 1205

Sonuç

Yarını bilme isteği, Antik Çağdan günümüz modern dünyasına kadar birçok toplumu fal bakmaya veya baktırmaya yöneltmiştir. Bilinmezi bilinir kılma yolunda insanlar birçok varlığı fal bakma vasıtası olarak kullanmış ve gelecek hayatlarına dair bazı ipuçlarına erişmeye çalışmışlardır. Bu uygulama dinî hükümler ve ceza kanunları ile yasaklanmış olsa da yıllar içinde -değişen ihtiyaçlara göre- sürekli bir gelişim göstermiştir.

Türkler hem İslamiyet’i kabul etmeden önce hem de kabul ettikten sonra pek çok fal çeşidine rağbet etmişlerdir. Bunlar arasında kitap falları ayrı bir yer tutmaktadır. Osmanlı döneminde sultanlar, şehzadeler, paşalar, divan şairleri, halk şairleri gibi toplumun çeşitli statülerinden insanlar kitap falıyla ilgilenmişlerdir. Hatta şairler şiirlerinde çeşitli edebî sanatların yardımıyla fal ve fal pratiklerini bir motif olarak kullanmışlardır. Kitap falları içinde ise daha çok Kur’an falı ön plana çıkmış ve Kur’an’ın çeşitli sayfalarını açarak harflerden anlamlar çıkarmak, bu kutsal kitaptan tefeül etmek gelenek hâline gelmiştir. Bu uygulamaların nasıl yapılacağının anlatıldığı eserler başta nesir olmak üzere nazım ya da nazım-nesir müşterek biçimde yazılmışlardır.

Çalışmanın konusunu oluşturan *Hâzâ Kitâbu Fâl-ı Kur’ân-ı ‘Azîm Budur* başlıklı falname de bu mensur örneklerden biridir. Millî Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu’nda 06 Mil Yz A 1881/6 numara ile kayıtlı olan metnin istinsah tarihi 1205/1790-91 ve müstensihisi de Osmân İbn-i Halîl’dir. Kur’an fallarının birçoğunda müellif ya da müstensih kaydı bulunmazken bu eserin müstensihinin belli olması önemlidir.

Falnamede ilk olarak Kur’an falı bakmanın esasları sıralanmıştır. Bu esaslar diğer mensur Kur’an falı metinleriyle benzerlik göstermektedir. Ardından harflerin teviline geçilmiş ve tevillerde elifba sırası takip edilmiştir. Kur’an falında Bakara (4), Tevbe, Mülk, En’am, Fâtır, Duhân, Muhammed, Rahmân, Beyyine (2), Alî İmrân (2), Meâric, Sâd, Tahrîm, Tâhâ, Rûm, Abese, Mü’min, Vâkıa, Kâf, Meryem, Ahzâb, Kalem, Burûc, İnsan, Beled, Yâsîn olmak üzere 26 farklı sureden seçilmiş 30 ayete yer verilmiştir. Falnamedeki 29 harf bu ayetlere dayandırılarak tevil edilmiştir. Bunlardan “ل, ك, ض, ر, د, خ, ث, ت” harflerinin iki tevili de müspettir. “م, ق, ف, غ, ع, ظ, ط, ص, ش, س, ذ, ح, ج, ب” harflerinin tevili ise hem müspet hem de menfidir. İki tevili de menfi olan harf bulunmamaktadır.

Harflerin ilk tevillerinde olumlu yorumların oranı %86, olumsuz yorumların oranı %4 ve hem olumlu hem olumsuz işaret olan yorumların oranı ise %10’dur. Fakat bu oranlar harfler ikinci kez tevil edildikten sonra değişmiştir. İkinci tevillerde olumlu yorumların oranı %36’ya düşmüş, olumsuz oran %39’a çıkmış ve hem olumlu hem olumsuz bir durma yorulabilecek tevillerin oranı ise %25’e yükselmiştir. Sonuç olarak; harflerin ilk tevillerindeki yorumlar büyük oranda olumlu iken harflerin ikinci tevillerinde yapılan yorumlar daha çok olumsuz olmuştur. Yani harflerin ikinci kez gelişi ilk yorumların geçerliliğini ortadan kaldırmıştır. Ancak falnamenin genelinde -pek çok Kur’an falında olduğu gibi- harfler müspet bir biçimde yorumlanmıştır.

Metin, edebî söyleyişten uzak bir biçimde kaleme alınmıştır. Arapça ve Farsça tamlamaların sayısının oldukça az olduğu Kur’an falında verilen ayetler dışında cümleler günlük konuşma diline yakındır. Bazı kelimelerde vokal ve konsonantların yazımında ikilikler ve hatalar mevcuttur. Bunun dışında sehven tekrarlanan sözcükler veya metne dâhil edilmemiş harfler, ekler ve sözcükler bulunmaktadır.

Bu çalışmayla *Hâzâ Kitâbu Fâl-ı Kur’ân-ı ‘Azîm Budur* başlıklı Kur’an falı tanıtılmaya çalışılmıştır. Kur’an falı metinlerinin çeviri yazıya aktarılaraq incelenmesi, sadece alan araştırmacılarına değil, farklı disiplinlerden araştırmacıların yapabileceği müşterek çalışmalara da katkı sağlayacaktır.

Kaynakça

- Ahterî Mustafa Muslihuddin el-Karahisarî. *Ahterî-yi Kebir*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2017.
- Aksoyak, İsmail Hakkı. *Kefeli Hüseyin Râznâme (Süleymaniye, Hekimoğlu Ali Paşa No.539)*. ed. Şinasi Tekin ve Gönül Alpay Tekin. Harvard: The Department of Near Eastern Languages and Civilizations Harvard University, 2004.
- Aydın, M. (1995). “Fal”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 12/134-138. İstanbul: Türk Diyanet Vakfı Yayınları, 1995.
- Bilkan, Ali Fuat. “Tefe’ül ile Ad Verme Geleneği ve Emir Timur’un Adı”. *Millî Folklor* 85 (2010), 133-137.
- Ceylan, Ö. “‘Eyâ Fâl İssi Gör Fâlin Ne Oldu’ Kur’a’dan Kur’an’a Bir Fâl Mesnevisi”. *İskender Pala Armağanı*. ed. Nagihan Gür. 334-374. İstanbul: Kapı Yayınları, 2021.
- Devellioğlu, Ferit. *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*. Ankara: Doğu Matbaası, 1980.
- Dikmen, Melek- Çetin Kamile. “Klasik Türk Edebiyatında Tefe’ül Geleneği ve Kitap Falının Şiire Yansıması”. *Journal of Academic Social Science Studies JASS* 49 (2016), 191-204. <https://doi.org/10.9761/JASSS3687>.
- Duvarcı, Ayşe. *Türkiye’de Falcılık Geleneği İle Bu Konuda İki Eser “Risâle-i Fâlnâme li Ca’fer-i Sâdık” ve “Tefe’ülnâme”*. Ankara: Kültür Bakanlığı Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları, 1993.
- Ertaylan, İsmail Hikmet. *Fâlname*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1951.
- Ersoylu, H. “Fâlnâme ve Fâl-ı Reyhân-ı Cem Sultan”. *İslam Medeniyeti Dergisi* 5/42, (1981), 69-81.
- Ersoylu, H. Fal, Fal-nâme ve Bir Çiçek Falı: “Der-Aksâm-ı Ezhâr”. *Türkiyat Mecmuası* 20 (1997), 195-254.
- Hançerlioğlu, Orhan. *İslâm İnançları Sözlüğü*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1984.

- Hoca Sadettin Efendi. *Tacü't-Tevarih I-III*. haz. İsmet Parmaksızoğlu. Eskişehir: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1992.
- Işinsu Durmuş, Tuba- Canım, Rıdvan. *Edirneli Şevkî Dîvânı*. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, 2018. <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/59035,sevki-divanipdf.pdf?0>.
- Karaağaç, Günay. *Türkçenin Ses Bilgisi*. İstanbul: Kesit Yayınları, 2015.
- Karacan, Turgut. *Bosnalı Alaeddin Sabit Divan*. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları, 1991.
- Karahan, A. *Şirazlı Hafız ve Şiirlerinden Seçmeler*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1988.
- Kartalcık, V. *Fâl-nâme Giriş-İnceleme-Metin-Söz Dizini-Tıpkıbasım*. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2000.
- Koçu, Reşad Ekrem. “Fal, Falcılar”. *İstanbul Ansiklopedisi*. X/5506-5508. İstanbul: Koçu Yayınları, 1971.
- Koparan, Birgül. *Cem’î Hayatı, Edebî Şahsiyeti ve Dîvânı’nın Tenkîdli Metni*. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 1995.
- Kur’an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*. haz. Hayrettin Karaman vd. I-V, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2023.
- Kurnaz, Cemal. Zaîffî’nin “Fâl-ı Murgân”ı. *Divan Edebiyatı Yazıları*. 183-205. Ankara: Akçağ Yayınları, 1997.
- Macdonald, Duncan Black. “Fal”. *İslam Ansiklopedisi*. 4/499-450. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı, 1977.
- Macit, Muhsin. *Nedîm Dîvânı*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, 2017. <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/56214,nedim-divanipdf.pdf?0>
- Mehmed Salâhî. *Kâmûs-ı Osmânî*. haz. Kudret Ayşe Yılmaz. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2023.
- Mermer, Ahmet. *Mezâkî Hayatı, Edebî Kişiliği ve Divanı’nın Tenkidli Metni*. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayını, 1991.
- Pakalın, Mehmet Zeki. *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü III*. İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1983.
- Peçevî İbrahim Efendi. *Peçevî Tarihi*. haz. Bekir Sıtkı Baykal. C. I. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1992.
- Sezer, S. *Osmanlı’da Fal ve Falnameler*. İstanbul: Milliyet Yayınları, 1998.

- Solakzâde Mehmet Hemdemî Çelebi. *Solakzâde Tarihi*. haz. Vahid Çabuk. C.II. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1989.
- Sümbüllü, Yusuf Ziya. *Seğirname*. Erzurum, Fenomen Yayıncılık, 2010.
- Şemseddin Sami. *Kamus-ı Türkî*. haz. Paşa Yavuzaraslan. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2015.
- Şenödeyici, Ö. ve Koşık, H. S. *Osmanlı'nın Gizemli İlimleri Kuran Falları ve Uzun Firdevsî'ye Ait Bir Örnek*. İstanbul: Kesit Yayınları, 2017.
- Tekin, T. *İrk Bitig*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2023.
- Türk Dil Kurumu. *Tarama Sözlüğü: XIII. Yüzyıldan Beri Türkiye Türkçesiyle Yazılmış Kitaplardan Toplanan Tanıklarıyla*. Haz. Ömer Asım Aksoy-Dehri Dilçin. III. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2009.
- Türk Dil Kurumu. *Tarama Sözlüğü: XIII. Yüzyıldan Beri Türkiye Türkçesiyle Yazılmış Kitaplardan Toplanan Tanıklarıyla*. Haz. Ömer Asım Aksoy-Dehri Dilçin. VI. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2009.
- Uzun, Mustafa İsmet. "Falnâme". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. C.12, s. 141-145. İstanbul: Türk Diyanet Vakfı Yayınları, 1995.
- Üşenmez, Emek. *Eski Anadolu Türkçesinde Arkaik (Eski) Ögeler*. İstanbul: Akademik Kitaplar, 2014.

Ekler

Ek 1. Millî Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu 06 Mil Yz A 1881/6: 131b-132a

Ek 2. Millî Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu 06 Mil Yz A 1881/6: 132b-133a

Ek 3. Millî Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu 06 Mil Yz A 1881/6: 133b-134a

Ek 4. Millî Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu 06 Mil Yz A 1881/6: 134b-135a

Ek 5. Millî Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu 06 Mil Yz A 1881/6: 135b

